
DONACIJE I OTKUPI FOTOGRAFIJA GRADSKOG MUZEJA SISAK OD OSNUTKA DO DANAS; OD PRONALASKA DO INVENTARIZIRANJA

IVICA VALENT □ Gradski muzej Sisak, Sisak

IM 49, 2018.
TEMA BROJA
TOPIC OF THIS VOLUME



sl.1. Pozitiv staklenog negativa iz Ateliera Noršić. Na negativu je vidljiv retuš koji je bio nužan kako bi efekt dima bio vidljiv na fotografiji

Uvodno o Gradskome muzeju Sisak. Vremenski gledano, Gradski muzej Sisak relativno je mlada muzejska ustanova. Djeluje u gradu višetisućljetne povijesti i opstojnosti. Naseljenost sisačkog prostora održala se u kontinuitetu od prapovijesti do danas. Kao i svi krajevi, ni ovaj dio Hrvatske nije bio pošteđen migracija stanovništva, ratnih sukoba, razaranja postojećih i stvaranja novih naselja. Na takvom prostoru, bogatome materijalnim ostacima prošlih kultura, prije svega antičke, koja je na području Siska ostavila najdublji trag, pojavila se i potreba za čuvanjem materijalnih ostataka iz prošlosti koji su pronađeni pri gradnji zgrada ili u sisačkim rijekama Kupi, Savi i Odri, a čuvali su i još uvijek čuvaju tajne minulih vremena. Pronađene su predmete pojedinci prikupljali za svoje privatne zbirke ili za prodaju. Kako bi spriječili nepovratni gubitak takvih predmeta, dio Siščana, zaljubljenika u povijest i s razvijenom svijješću o potrebi očuvanju tih starina, pronađene su predmete predavali Narodnome muzeju u Zagrebu. Godine 1876. ugledniji se Siščani organiziraju i okupljaju u Arheolo-

gičko društvo "Siscia",¹ koje sustavno prikuplja pronađene predmete i predaje ih Narodnome muzeju. Tek nakon osnivanja Društva muzeja i knjižnice grada Siska 1942. počeo se ostvarivati plan o osnutku muzeja na području Siska kao ustanove koja će prikupljati, čuvati i prezentirati povijesnu građu minulih vremena.

Od tada pa do danas Muzej je kroz vrijeme mijenjao lokacije, naziv i strukture zbirke.

Mjesto fotografije u Muzeju

Danas se Muzej sastoji od više odjela i ustrojbenih jedinica. U odjelima su formirane zbirke prema vrsti građe i, dijelom, prema materijalu, a nastaju i nove kako bi se što učinkovitije pohranili, sačuvali, obradili i prezentirali predmeti u njima.

Fotografija i fotografski negativi kroz povijest Muzeja nisu bili evaluirani na odgovarajući način – kao povijesni predmet, već su pretežito smatrani dijelom sadašnjosti

¹ Više o djelovanju društva: Kraguljac, Božena. Muzej u Sisku – osnivanje i rad. *Godišnjak Gradskog muzeja Sisak I.*, Sisak, 2000., str. 8-12.

sl.2. Fabijan Kovač fotografiran po dolasku u Sisak

Inv. ozn.: 510:SIK-30971

sl.3. Ž. Grgurinović: dr. Franjo Tuđman u posjetu Hrvatskoj Kostajnici u kolovozu 1991. godine

Inv. ozn.: 510:SIK-31478

sl.4. Nadbiskup Alojzije Stepinac na Euharistijskom kongresu u Petrinji 1938. godine

Inv. ozn.: 510:SIK-31382



2 Iako je u početku postojala ideja da se fotografije vežu za simbole sisačke industrije – čelik i naftu, u godinama koje su dolazile na natječaj su prijavljivane i fotografije druge tematike. Stručni ocjenjivački sud odabirao je najuspješnije radove koji su potom izlagani na drugim izložbama u Muzeju.

3 Noršić, Đuro, fotograf i društveni djelatnik (Brdovec pokraj Zaprešića, 12. veljače 1872. – Sisak, 12. studenog 1937.), sin je Vida i Marije rođ. Skledar. Trogodišnji tečaj za ratarske učenike završio je u Kraljevskome gospodarsko-šumarskom učilištu u Križevcima 1888., a potom jednogodišnji pivničarski tečaj 1891. u Kraljevskoj hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj uzornoj pivnici u Zagrebu. Obrtnu iskaznicu za fotografski obrt stekao je upisavši se u obrtni upisnik u Krapini 1907. U Sisak se doselio 1910. i otvorio fotografsku radionicu koja je s manjim prekidima radila sve do njegove smrti 1937., nakon čega je nastavlja voditi njegova supruga Ivana. Važno je istaknuti kako je Đuro Noršić bio idejni pokretač Strukovne zajednice fotografa. Početkom 1919. uputio je *Priješni Apel* svim fotografima u Hrvatskoj i Slavoniji pozivajući ih na organiziranje i ujedno upozorivši na opasnost koja prijete fotografskom obrtu ako fotografi ostanu neorganizirani. Bio je osnivač stručne Sekcije fotografa pri Savezu hrvatskih obrtnika, predsjedavao je Osnivačkom sastanku 1919. u Zagrebu te niz godina uspješno djelovao u upravnim tijelima te zajednice. Zalagao se za strukovno obrazovanje fotografa po uzoru na ostale obrte. Memorandum o tome predao je Ministarstvu za trgovinu i obrt u Beogradu te uspješno priveo akciju kraju.

i stoga su ostavljani postrance čekajući neka buduća vremena kako bi bili inventarizirani. Samo su najstariji primjerci fotografija i fotografskih negatifa koje su donirali Sišćani obično bili skupno inventarizirani pod istim inventarnim brojem.

Fotografije i fotografski negatifi u Muzeju podijeljeni su prema više kriterija jer još uvijek tražimo način kako što preglednije rasporediti fotografsku građu da bi bila što lakše pretraživa i što dostupnija javnosti. Do preustroja Muzeja manji se dio fotografija i fotografskih albuma čuvao u dvjema zbirka – Kulturno-povijesnoj i Zbirci novije povijesti i suvremenosti, dok je najveći dio fotografske građe bio pohranjen i inventariziran u sklopu stručne muzejske knjižnice. Ta građa čini okosnicu današnje Zbirke fotografija, fotografskih albuma, negatifa i filmske građe. Osim u navedenoj Zbirci, dio fotografija i fotografskih negatifa čuva se i u muzejskom Foto laboratoriju, koji ima više od 25 000 negatifa. Prema strukturi te građe, 80 % čine snimke muzejskih fotografa najčešće nastale za potrebe izložaba i kataloga te monografskih izdanja Muzeja, a ostalih 20 % čine reprodukcije fotografija.

U sklopu Galerijskog odjela nalazi se iznimno važna Zbirka umjetničke fotografije koju čine 234 fotografije vezane za biennialnu izložbu fotografija *Čelik i nafta*,² održavanu u Sisku od 1966. do 1990. godine. Orga-



nizatori izložbe su bili Fotosavez Hrvatske i Općinsko vijeće Narodne tehnike Sisak, a na izložbu su svoje radove mogli slati fotoamateri s područja cijele tadašnje Jugoslavije.

Sastavni je dio Kulturno-povijesnog odjela i Zbirka Ateliera Noršić³, fotografske radnje čija se građa najvećim dijelom sastoji od staklenih i celuloznih negatifa te kutijica za staklene negativne i fotografski papir. Nakon zatvaranja radnje 1976. nasljednici su sve negativne koje su u njoj zatekli donirali Muzeju. Do sada je obrađen 1471 stakleni negativ, a treba obraditi i više od 2000 snimaka na pojedinačnim negativima. Na gotovo svim negativima su portreti osoba iz Siska i njegove okolice te osobe koje su se u toj radnji fotografirale za osobne dokumente ili za uspomenu.

Smatram kako je jedan od razloga tako kasne, gotovo tridesetogodišnje zadržke u obradi te građe u prvo vrijeme bila njezina neatraktivnost (pretežito su to bili portreti osoba), a poslije, nakon proteka vremena, više se nije ni znalo da se ta građa nalazi u Muzeju.

Na početku mog rada u Muzeju, zahvaljujući selidbi čuvaonice, uočio sam prašnjave kutije čiji me sadržaj zaintrigirao i potaknuo da ga pregledam. Modernizacija tehnologije umnogome mi olakšava pregled velike količine negatifa jer sam nakon nabave skenera za negativne Epson scan V700 započeo preventivnu zaštitu i obradu građe. Pregled građe rezultirao je 2010. izložbom i prezentacijom manjeg dijela staklenih negatifa široj javnosti na izložbi *Stakleni negatifi Ateliera Noršić*. Kao što je iz navedenog primjera vidljivo, fotografije u Muzej najvećim dijelom dolaze putem donacija pojedinaca, otkupom i, rjeđe, terenskim prikupljanjem.



sl.5. Stranica iz albuma fotografija Mladena Popovića
Inv. ozn.: 510:SIK-20925

Donacije fotografija

Kad je riječ o prikupljanju fotografija u počecima rada Muzeja, ponajprije treba spomenuti Fabijana Kovača⁴, gradskog namještenika, jednoga od pokretača Društva muzeja i knjižnica grada Siska i njegova blagajnika. Iako rođen u Virju, zaljubio se u povijest grada u kojemu je proveo svoj radni i životni vijek, te nam je u nasljeđe ostavio kroniku grada Siska, čiju je prošlost rekonstruirao, ali je Muzeju ostavio i građu koju je prikupio od svojih suvremenika i osoba koje su obilježile povijest Siska. Među tom građom nalaze se i fotografije Sišćana i Siska iz druge polovice 19. i s početka 20. st.

Istaknut ćemo samo pojedine donacije fotografija i fotografskih negativa koje su podsjetnik na zaustavljeni trenutak vremena iza nas. Provođeci ciljane kampanje skupljanja građe nakon završetka Drugoga svjetskog rata, veći broj fotografija Muzeju su donirali pripadnici Narodnooslobodilačkog pokreta Ivan Maslak, Srećko Steinburg i Franjo Smolčić.

Kraj 20. st. donio je još jedan ratni sukob: početak 1990-ih godina obilježila je borba za stvaranje samostalne i suverene Republike Hrvatske. Domovinski rat i oružana agresija na Hrvatsku ostavili su dubok trag i na prostoru Siska i Sisačko-moslavačke županije: razoreni su mnogi domovi i industrijski objekti te su prouzročena masovna stradanja ljudi.

Među vrijednim donacijama fotografija i negativa iz vremena Domovinskog rata nalaze se fotografije i nega-

tivi sa sisačke i dubrovačke bojišnice, kao i s ratišta u Bosni i Hercegovini koje je snimio Ivica Grgić, Sišćanin i pripadnik Hrvatske vojske. Osim njega, i brojni su pojedinci, pripadnici sisačkih vojnih postrojbi, donirali fotografije s prve linije bojišnice. Sisački novinari Vladimir Pajtlar i dopisnik *Večernjeg lista* Željko Grgurinović zabilježili su mnoge važne događaje iz vremena Domovinskog rata te su također donirali Muzeju više od 6000 snimaka na negativima i nekoliko desetaka fotografija.

Neposredno prije početka ratnih sukoba na Banovini 1991. Muzeju je donirano 20 fotografija s motivima područja grada Petrinje, a dio se tih fotografija, među ostalim, odnosi i na održavanje Euharistijskog kongresa u kolovozu 1938. Da nam obitelj nije donirala te fotografije, one bi nepovratno nestale jer je obiteljska kuća teško oštećena granatama srpskih pobunjenika. Te bi fotografije doživjele sudbinu tisuća drugih vrijednih fotografija koje su nestale u vihoru rata.

Osim donacija koje u Muzej donose pojedinci, obitelji i ustanove, dio građe doslovce je spašen sa smetlišta i otpada te doniran Muzeju. Navest ćemo samo dva primjera donacije albuma fotografija. Prvi je donacija triju albuma fotografija poduzetničke obitelji Popović iz Siska. U Muzej su dospjeli kao obiteljsko nasljeđe i donacija fotografa Mladena Popovića⁵, a označuju početak njegove ljubavi prema fotografiji i sklonost primjećivanju detalja kako u prirodi, tako i pri portretiranju osoba. Svi su albumi nastali u razdoblju 1941. – 1944.

4 Kovač, Fabijan, kroničar i publicist (Virje, 9. siječnja 1873. – Sisak, 25. veljače 1961.).

5 Popović, Mladen, fotograf (Sisak, 19. prosinca 1919. – Sisak, 1. kolovoza 1988.), sin je Mije, sisačkoga gradonačelnika, i Justine rođ. Kurtović. Gimnaziju je završio u Zagrebu, gdje je studirao na Arhitektonskom fakultetu. Godine 1956. položio je ispit za obrtničkog majstora fotografa i uskoro počeo raditi u propagandnom odjelu Željezare Sisak, a potom 1967. – 1978. kao fotograf u Gradskome muzeju Sisak.

sl.6. Posveta u spomen albumu Sisačkog
Vodovoda iz 1955. godine

Inv. ozn.: 510:SIK-20931

sl.7. dr. Ljudevit Gutsy

Inv. ozn.: 510:SIK-30967



Drugi, poprilično drastičan primjer spašavanja albuma doslovce sa smetlišta jest donacija kolegice Jagode Vondraček Mesar, koja je Muzeju na taj način priskrbila albume fotografija Srečka Drakslera, svećenika rodom iz Siska. On je na fotografijama u albumima zabilježio motive iz svoga rodnoga grada, srednjoškolsko školovanje i boravak u sjemeništu, kao i svoju mladu misu održanu 1942.

Osim donacija privatnih osoba, Arhiv Sisak predao je 1993. Muzeju donaciju od 30 albuma fotografija iz razdoblja socijalizma, a najčešće su ih Skupštini općine Sisak poklanjale radne i društvene organizacije u povodu obilježavanja različitih godišnjica, provođenja omladinskih radnih akcija, sletova i, općenito, događanja u gradu Sisku.

Da Zbirka nije zatvorena cjelina nego još uvijek raste i razvija se svjedoče i nove donacije građe koje su se dogodile za vrijeme trajanja simpozija 'Fotografska baština u muzejima', kada su u Muzej pristigle dvije velike donacije fotografija i fotografskih negatifa o povijesti sisačkog sporta i industrije, posebice Željezare Sisak.

Otkupi fotografija

Osim donacijama, Zbirka se popunjava i otkupima. Otkupi fotografija i fotografskih albuma u prvim desetljećima rada Muzeja bili su rijetkost. Tek nakon 1970-ih počinje znatniji otkup fotografske građe, i to ponajviše spomen-albuma kao znakova zahvale pojedincima za različite pothvate u gradu Sisku. Najbolji su primjeri spomen-album Josipu Muzleru, dožupanu Zagrebačke županije iz 1882., koji je zahvala za njegovo zalaganje za Sisak tijekom dožupanskog mandata, i spomen-album Antunu Cuvaju iz 1912. za njegovo službovanje u Sisku. Taj album sadržava fotografije s motivima Siska, a znak je zahvale za Cuvajev doprinos unapređenju školstva na području grada te za zalaganje u osnivanju brojnih prosvjetnih društava, ponajprije za utemeljenje Društva za potporu i skrb o siromašnim đacima.



Posljednjih godina otkupi se provode ciljano, najčešće vezano za proučavanje povijesti Siska, ali i za realizaciju izložbenih projekata, kada nam fotografija pomaže u prisjećanju na osobe i događaje iz prošlog vremena.

Primjer takvoga ciljanog otkupa jest kupnja 25 fotografija formata 5 x 7 cm, pojedine su i manjega formata, gotovo kontakt-kopije negatifa, a otkupljene su radi proučavanja savezničkog bombardiranja Siska u lipnju 1944. Fotografije, među ostalim, prikazuju posljedice bombardiranja rafinerije SHELL, požare spremnika goriva, razorene obiteljske kuće u sisačkom naselju Caprag, kao i pokop žrtava bombardiranja na sisačkome gradskom groblju. Osim suradnjom s pojedincima i kolekcionarima, nekoliko je fotografija otkupljeno i preko online aukcijskih stranica u Republici Hrvatskoj. U praksi se takvo poslovanje pokazalo dosta teškim zbog stroge i komplicirane zakonske regulative koja ograničava ustanove u većoj nabavi građe na online aukcijama.

Naime, jedna od zamki online aukcija i kupnje na neviđeno jest to što prodavatelji katkad pogrešno datiraju i tituliraju fotografije, a može se dogoditi da se kupi kopija izvorne fotografije, što se vidi tek izravnim fizičkim pregledom.

Problemi inventarizacije i determinacije fotografija

Nakon ulaska fotografije u Muzej potrebno je provesti njezinu inventarizaciju. Spomenut ću problem iz kustoske prakse s kojim se, vjerujem, većina istraživača i kustosa susreće: podatci napisani na poledini fotografije nikad se ne smiju uzimati "zdravo za gotovo". Ako nismo sigurni da je na fotografiji, primjerice, osoba, mjesto, događaj ili građevina koja je rukom legendirana na poledini, ako je ikako moguće, te je podatke potrebno provjeriti. Primjerice, na poledini jedne fotografije na kartonu bilo je napisano ime dr. Antuna Gutschyja, a fotografija je prikazivala mladića staroga 20-ak godina. O dr. Gutschyju sam znao da je isprva radio kao liječnik na državnim željeznicama, a zatim je postao i sisački gradski fizik (liječnik).

Studij medicine završio je 1857. u Beču. Ali upravo je u tome bio problem: u vrijeme njegova školovanja u Beču



se nije primjenjivala ta tehnika razvijanja fotografija niti je ondje radio fotograf čiji je znak bio otisnut na kartonu fotografije. Drugi je podatak datum perom upisan na poledini fotografije: 4. VII. 1891., ali ni on ne odgovara naslovnim titulama koje je fotograf otisnuo na kartonima; istraživanjem sam saznao da je titulu Herzoglich Sachsen Meininger Hof-Photograph stekao tek 1897.

Iz svega navedenoga proizlazi da gotovo nijedan podatak upisan na poledini fotografije nije točan. Jedini točan podatak jest prezime Gutschy i mjesto nastanka fotografije – Graz. Slijedom proučavanja genealogije obitelji Gutschy došao sam do zaključka kako je na fotografiji jedan od sinova dr. Gutschyja, i to dr. Ljudevit Gutschy⁶, koji je studirao medicinu u Grazu, gdje je 1900. promoviran u doktora medicine.

Za neke bismo fotografije pomislili da ih je bilo nemoguće snimiti i da su rezultat fotomanipulacije ako se ne znaju povijesne činjenice o događaju zabilježenome na njima. Takav je primjer fotografija lokomotive koja prolazi ispred današnje katedrale Uzvišenja Sv. Križa. Da se taj događaj zaista zbio i da fotografija nije lažna potvrđuje činjenica da je željeznički most potkraj Drugoga svjetskog rata srušen, a jedini most koji je bio u prometu jest betonsko-cigleni most preko rijeke Kupe. Kako su sve lokomotive u stanici Caprag, smještenoj na desnoj obali Kupe, bile onesposobljene i uništene, trebalo je izgraditi privremenu prugu preko cestovne prometnice kako bi se jedina ispravna lokomotiva mogla prebaciti do stanice Caprag.

Umjesto zaključka. Fotografije prikazuju povijest jednog vremena i namjerno zaustavljeni trenutak života nekoga grada ili pojedinca, stoga ih je potrebno sačuvati.

Na našim prostorima općenito nije razvijena svijest ljudi o potrebi čuvanja uspomena za buduće naraštaje, pa je stoga velik dio građe otišao unepovrat bilo zbog revnog čišćenja arhiva, bilo zbog puknuća cijevi i poplavlivanja podruma ili zbog podizanja i mijenjanja krovista, ali i zbog ratnih zbivanja. Sve to upućuje na nužnost konstantnog educiranja mladih naraštaja i isticanja važnosti čuvanja predmeta u sadašnjosti kako bismo ih sačuvali za budućnost, kao i na nužnost senzibiliziranja javnosti da su muzeji oni koji trajno čuvaju spomen na današnja vremena, koja već za trenutak postaju prošlost.



sl.8. Donacija fotografija i negativa "Željezare Sisak"

sl.9. Posljedice Savezničkog bombardiranja Sisaka u lipnju 1944. godine
Inv. ozn.: 510:SIK-22496

LITERATURA

1. Kraguljac, Božena. Muzej u Sisku – osnivanje i rad. *Godišnjak Gradskog muzeja Sisak 1.*, Sisak, 2000., str. 8-12.
2. Valent, Ivica. *Stakleni negativi Ateliera Noršić*, katalog izložbe, Sisak, 2010.

ONLINE IZVOR

URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23891>

Primljeno: 20. travnja 2018.

PHOTOGRAPHIC DONATIONS TO AND PURCHASES BY SISAK MUNICIPAL MUSEUM EVER SINCE ITS FOUNDATION: FROM FINDING TO INVENTORY

Since its founding in 1942, Sisak Municipal Museum has collected a large number of photographic prints and negatives. The article presents several phases of the acquisition of photographic material today kept in the museum, and the manner in which it was acquired, and a description is given of the approach to the informed processing of the material during the recent past. At the beginnings of the work of the Museum, photographs were received as gifts from individuals or institutions, but after the 1980s, targeted purchases began, for given exhibition projects, or else curators acquired them in association with collectors who found photographs with Sisak motifs or photographic albums devoted to individuals or owned by persons linked with Sisak. Up to the last reorganisation of the museum collections, photographs had never been in a single collection but were divided according to chronology: some of them were in the Cultural History Collection, some in the Recent History, while most of the photographic prints, the albums and the negatives were a part of the museum library.

The paper discusses several valuable donations and purchases of photographs (donations of participants of the People's Liberation War, donations of family photographs by better known citizens of Sisak) and negatives (the Collection of Noršić Photo Studio, Sisak, negatives from the Homeland War), as well as donations of photo albums (a donation of albums of photographs obtained by the Sisak Assembly marking various anniversaries).

⁶ Ljudevit Gutschy, hrvatski bakteriolog (Sisak, 19. listopada 1874. – Zagreb, 26. lipnja 1961.). Usavršavao je bakteriologiju u Pasteurovu institutu u Parizu, u Kochovu institutu u Berlinu te u Grazu i Beču. Godine 1907. vlastitim je sredstvima osnovao prvi humanomedicinski bakteriološki zavod u Hrvatskoj, koji je tek 1913. podržavljen. Godine 1919. u Zagrebu je osnovao i Pasteurov zavod za liječenje bjesnoće. Proizveo je prva naša cjepiva protiv crijevnih zaraznih bolesti i bjesnoće. Više na <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23891>